

ÜMUMİ NİYYƏTDƏN KƏNARA ÇIXAN CİNAYƏTİN TÖRƏDİLMƏSİ

Açar sözlər: ümumi niyyət, ekstsess, cinayət qanunvericiliyi, məsuliyyət, müqayisəli hüquq, maddə, iştirakçılar.

Keywords: general intent, excess, criminal legislation, liability, comparative law, article, participants.

Anahtar kelimələr: genel amaç, aşırı, ceza yasası, sorumluluk, karşılaştırmalı hukuk, madde, katılımcılar.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi (icraçının ekstsessi)” adlanan 35-ci maddəsinə əsasən, “icraçı tərəfindən razılaşdırılmış ümumi niyyətdən kənara çıxmaqla, yəni cinayətin digər iştirakçılarının qəsdilə əhatə olunmayan başqa cinayətin törədilməsi, icraçının ekstsessi hesab olunur. İcraçının ekstsessinə görə cinayətin digər iştirakçıları cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməzlər”.

Göründüyü kimi, qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində ekstsessin anlayışı verilir. “Ekstsess” sözü latınca “ekstsessus” sözündən olub, “yayılan, kənara çıxan” mənasını ifadə edir. Ekstsess icraçının digər iştirakçılarla olan razılığından kənar başqa cinayət törətməsidir. Ekstsessə görə cinayətin icraçısı məsuliyyət daşıyır.

İştirakçılıqla törədilən cinayətlərdə icraçının digər iştirakçılarla olan razılığından kənara çıxan hər hansı cinayəti etməsi ilə cinayətin icraçısının ekstsessi yaranır. Deməli, qanunverici iştirakçılıq çərçivəsində “icraçının ekstsessi” problemini də nəzərdən keçirmişdir.

Hazırda qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində ilk dəfə olaraq ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsinə görə (icraçının ekstsessinə görə) məsuliyyətin əsaslarını müəyyən edən xüsusi norma nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, 9 dekabr 1922-ci il tarixdə qəbul edilərək 1 fevral 1923-cü ildə qüvvəyə minmiş Azərbaycan İctimai Şura Cümhuriyyətinin Cəza Məcəlləsində,

Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və Xalq Komissarları Sovetinin 3 dekabr 1927-ci il tarixli Qərarı ilə qəbul edilərək 1928-ci il yanvar ayının 15-də qüvvəyə minmiş, 270 maddədən ibarət olan Azərbaycan SSR Cəza Məcəlləsində və Azərbaycan SSR 8 dekabr 1960-cı il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilərək 1961-ci il martın 1-dən qüvvəyə minmiş, 264 maddədən ibarət olan Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsində icraçı tərəfindən razılaşdırılmış ümumi niyyətdən kənara çıxmaqla, yəni cinayətin digər iştirakçılarının qəsdilə əhatə olunmayan başqa cinayətin törədilməsi ilə bağlı xüsusi norma nəzərdə tutulmamışdır.

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində icraçının fəaliyyətinin digər iştirakçıların ümumi kriminal niyyətindən hansı istiqamətdə kənara çıxmasından asılı olaraq kəmiyyət və keyfiyyət əlamətlərinə görə ekstsessin növləri fərqləndirilir.

Kəmiyyət ekstsessi - icraçının digər iştirakçılarla razılaşdırılan əməli deyil, onunla eyni növdən olan əməl törətməsi ilə yaranır. Məsələn, oğurluq və soyğunçuluq eyni növdən olan cinayətlərdir. Əgər icraçı digər iştirakçılarla olan razılıq əsasında oğurluq etməli olduğu halda, soyğunçuluq cinayəti törədirsə, belə halda icraçının kəmiyyət ekstsessi yaranır. Qeyd edilən halda təşkilatçının, təhrikçinin və köməkçinin gizli oğurluq üstündə, icraçının isə faktiki törətdiyi soyğunçuluğa görə məsuliyyəti yaranır.

Digər misal. Cinayətin icraçısı ümumi razılığa əsasən M. evinə yaxın yerdə, otlaqda

bağlı olan M.-in inəyini oğurlamalı idi. İcraçı həmin gecə inəyi otlaqda tapmamış və inəyin tövlədə olduğunu müəyyən etmişdir. Digər iştirakçılarla razılaşmadan həyətdəki tövlənin qapısını sındırır və inəyi tövlədən çıxarıb aparır. Burada cinayətin icraçısı kəmiyyət ekstsessinə yol vermişdir. O, məsuliyyəti ağırlaşdıran halda, yəni “daxil olmaqla” əmlakı oğurlamaq üstündə, digər iştirakçılar isə oğurluğun sadə növünə görə məsuliyyətə cəlb edilir.

Keyfiyyətə yol verilən ekstsess icraçı ilə digər iştirakçılar arasında olan razılıq əsasında törədilməsi qətd edilən cinayətlə eyni növdən olmayan cinayətin törədilməsi ilə yaranır. Keyfiyyətə fərqlənən ekstsessdə icraçı digər iştirakçıların qəddi ilə əhatə olunmayan, tamamilə başqa bir obyektə qədd edir. Məsələn, K. tanış D.-ni qonşuluqda yaşayan S.-ni zorlamağa təhrik etmişdir. Bir gün K. S.-nin valideynlərinin evdə olmadığını D.-ya demiş və yaranmış imkandan istifadə etməyin vaxtı çatdığını ona bildirmişdir. D. zorlamaq məqsədi ilə S.-nin yaşadığı mənzilə daxil olmuş, lakin S. mənzildə olmamışdır.

D. ev sahiblərinin mənzildə olmamasından istifadə edib, mənzildən qiymətli şeyləri oğurlamışdır.

Yuxarıda qeyd edilən halda K. S.-ni zorlama cinayətinə hazırlığa təhrikçiliyə görə, D. isə vətəndaşın şəxsi mülkiyyətində olan əmlakı oğurlamasına görə məsuliyyət daşıyır. Burada D. ümumi razılıqdan kənara çıxan, törədilməsi qətd edilən əməllə əlaqəsi olmayan, tamamilə yeni bir cinayət törətmişdir.

Başqa misal. Oğurluq törətmək razılığına gəlmiş şəxslər anbarın ərazisinə soxulur. Burada onları mühafizəçi görür və ifşa olunmaqdan qorxmış iştirakçılardan biri atəş açaraq onu ölümcül yaralayır. Bu halda dəstənin bütün iştirakçıları özgə əmlakını oğurlamağa cəhdə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməli, razılaşmadan kənara çıxan və mühafizəçini öldürən şəxs isə həm də adam öldürməyə görə məsuliyyət daşmalıdır.

İcraçının ekstsessi iştirakçılığın əsasən bütün formalarında mümkündür. Cinayətin icraçısının ekstsessi üzrə törədilən cinayətlərin tövsifində təqsirə görə məsuliyyət prinsipi

nəzərə alınır. Təqsirə görə məsuliyyət prinsipi Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 7-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Həmin maddəyə əsasən “yalnız törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) və onun nəticələrinə görə təqsiri müəyyən olunmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilər. Şəxs təqsirsiz olaraq vurduğu zərərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilməz”.

Bundan başqa, Konstitusiyanın “Təqsirsizlik prezumpsiyası” adlanan 63-cü maddəsinin I hissəsində qeyd edilir ki, “hər kəsin təqsirsizlik prezumpsiyası hüququ vardır. Cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs, onun təqsiri qanunla nəzərdə tutulan qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır” [1].

Təqsirə görə məsuliyyət prinsipinə əməl olunmasının vacibliyi həmçinin, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bir neçə qərarında əks olunmuşdur. Məsələn, Plenumun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 332.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 07 yanvar 2021-ci il tarixli qərarında bildirilir ki, “Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu dəfələrlə qeyd etmişdir ki, şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb olunarkən və ona cəza təyin edilərkən Cinayət Məcəlləsinin qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsipləri mütləq nəzərə alınmalıdır [3]. Bu prinsiplərə görə əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılması və həmin əmələ görə cəza və digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər yalnız Cinayət Məcəlləsi ilə müəyyən edilir. Yalnız törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) və onun nəticələrinə görə təqsiri müəyyən olunmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilər. Cinayət törətmiş şəxs haqqında tətbiq edilən cəza və ya digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər ədalətli olmalı, yəni cinayətin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə, onun törədilməsi hallarına və cinayət törətməkdə təqsirli bilinən şəxsin şəxsiyyətinə uyğun olmalıdır”. Cinayət Məcəlləsinin 30-cu maddəsinin göstərişinə görə cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina edən

şəxs yalnız o halda cinayət məsuliyyətinə cəlb olunur ki, onun etdiyi hərəkətdə əslində başqa bir cinayətin tərkibi olsun.

Cinayətdən könüllü imtina etməyə dair Cinayət Məcəlləsinin 30-cu maddəsində öz əksini tapmış bu müddəa birgə kriminal fəaliyyətin iştirakçılarına da aiddir. Lakin icraçının cinayətdən könüllü imtina etməsindən fərqli olaraq, cinayətin təşkilatçısının, təhrikçisinin və köməkçisinin cinayətdən könüllü imtinası bəzi spesifik xüsusiyyətlərə malikdir. İcraçının cinayətdən könüllü imtina etməsi, onun məsuliyyətini aradan qaldırdığı halda, cinayətin digər iştirakçılarını məsuliyyətdən azad etmir.

Qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində birgə kriminal fəaliyyətin iştirakçılarının cinayətdən könüllü imtina etməsinə dair göstəriş vardır.

Ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsini cinayətlə əlaqədarlıqdan fərqləndirmək lazımdır. Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyi cinayətlə əlaqədarlığın anlayışını vermir. Lakin Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində cinayətlə əlaqədarlığın növlərinə görə məsuliyyət müəyyən edən xüsusi normalar nəzərdə tutulur.

Cinayətlə əlaqədarlığa təxminən bu cür tərif vermək olar cinayətlə əlaqədarlıq başqa şəxs tərəfindən hazırlanan, yaxud da törədilən cinayətin qarşısının alınmasına, eləcə də açılmasına yönəldilən fəaliyyətdə iştirak etməməkdən ibarət qəsdən yol verilən cinayəti gizlətmədə, cinayəti xəbər verməmədə, cinayətə yol verməmədə ifadə olunan ictimai təhlükəli, qeyri-hüquqi fəaliyyətdir.

Cinayət-hüquq elmində icraçının ekstsessinin aşağıdakı növləri fərqləndirilir:

1) düşünülmüş cinayətin əvəzinə icraçı tərəfindən tamamilə başqa bir cinayətin törədilməsi;

2) düşünülmüş cinayətin əvəzinə icraçı tərəfindən eyni cinayətin ağırlaşdırıcı hallarda törədilməsi;

3) icraçı tərəfindən, düşünülmüş cinayətlə yanaşı, iştirakçıların qəsdilə əhatə olunmayan başqa bir cinayətin törədilməsi.

Ekstsessin birinci iki növündə iştirakçılar onların qəsdilə əhatə olunan başa çatmayan

cinayətə (hazırlıq, cəhd), ya da başa çatmış cinayətə görə məsuliyyət daşıyır. Üçüncü halda icraçı törətdiyi cinayətlərin məcmusuna görə, digər iştirakçılar isə yalnız öz qəsdilə ilə əhatə olunan birgə törətdikləri cinayətə görə məsuliyyət daşmalıdır.

İştirakçılığın formaları hər bir iştirakçının rolundan və ictimai təhlükəlilik dərəcəsindən asılı olaraq cinayət məsuliyyətini fərdiləşdirməyə imkan verir. Cinayətin qrupda, mütəşəkkil dəstənin və ya cinayətkar birliyin tərkibində törədildiyi əksər hallarda cinayətkar qəsdin ictimai təhlükəliliyi artır, belə fəaliyyətin kriminal effekti sanki “güclənir”. Bu isə öz növbəsində məsuliyyətin daha da ciddiləşdirilməsini tələb edir.

Hər bir iştirakçının rolunun müəyyən edilməsi və təsbit edilməsi cinayətkar əməlləri düzgün təsvif etməyə və iştirakçıların məsuliyyətini fərdiləşdirməyə imkan yaradır. Ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi məsələsi həmçinin, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarında yer almışdır. Belə ki, Plenumun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32, 33 və 34-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 6 may 2022-ci il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, “Qanunverici iştirakçılığın aksesessor nəzəriyyəsinə əsaslanmaqla təşkilatçının, təhrikçinin və köməkçinin məsuliyyətinin törəmə xarakter daşdığını, icraçının törətdiyi cinayətdən asılı olduğunu müəyyən etmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 33.5-ci maddəsinə müvafiq olaraq, icraçı onun iradəsindən asılı olmayan səbəblərdən cinayəti başa çatdırma bilmədikdə, digər iştirakçılar cinayətə hazırlıqda və ya cinayət etməyə cəhddə iştirakçılığa görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilirlər.

Cinayət Məcəlləsinin ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsini (icraçının ekstsessi) tənzimləyən 35-ci maddəsində də iştirakçıların əməllərinin müstəqil deyil, icraçının törətməsi olduğu cinayətdən asılı olduğu göstərilmişdir. Bu maddənin mənasına görə, icraçı cinayətin digər iştirakçıların qəsdilə əhatə olunmayan, ümumi niyyətdən kənara çıxan hərəkətlər etdikdə, digər iştirakçılar onun həmin (ümumi

niyyətdən kənara çıxan) hərəkətinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməzlər”.

Ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi (icraçının ekstsessi) ilə bağlı Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin cinayət qanunvericiliyinə nəzər yetirək. Qeyd etmək istədik ki, hər bir ölkədə milli-mənəvi dəyərləri, tarixi ənənələri və sosial-mədəni inkişaf səviyyəsini nəzərə alan hüquq sistemi mövcuddur. Müasir dünyada geniş vüsət alan qloballaşma prosesi ölkələr arasında qarşılıqlı əlaqələri intensivləşdirir. Ölkələr arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulması vacib olduğu kimi, xarici ölkələrin mövcud qanunvericilik aktlarının öyrənilməsi, onların oxşar və fərqli cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi də xüsusi önəm kəsb edir.

Professor N.H.Cəfərli haqlı olaraq qeyd edir ki, “müqayisəli hüququn hüquq elmi üçün, xüsusilə milli hüquq üçün çox böyük əhəmiyyəti vardır. Onun vasitəsilə ayrı-ayrı ölkələrdə bu və ya digər hüquqi problemlərin necə həll olunduğu öyrənilir, hüquqi tədqiqatların miqyası genişlənir, müxtəlif ölkələrdəki hüquqi təcrübənin müsbət və mənfi cəhətləri qiymətləndirilir. Müasir dövrdə müqayisəli hüququn verdiyi məlumatlara istinad etmədən çıxarılan nəticələr universal xarakter daşıya bilməz. Digər tərəfdən hüquq elmində özünə yer etmiş bir sıra hüquqi anlayışlar xarici ölkələrin hüquq təcrübəsinə və dünyada qərarlaşmış hüquqi təfəkkürə istinad etməklə yenilənməyə ehtiyac duyur” [4; s.12].

Müasir yurisprudensiyada korporativizm adlandırılan müqayisəli hüquqşünaslıq ayrı-ayrı hüquq sistemlərinin ümumi xassələrini və onların təzahürlərinin spesifik cəhətlərini müqayisə etməklə məşğul olur. Korporativizm keçmişdə və ya hal-hazırda mövcud olan hüquqi obyektlərin müqayisə edilməsini (üst-üstə qoyulmasını, tutuşdurulmasını) nəzərdə tutur. Ona görə də istənilən hüquq norması və ya hüquq institutu müqayisəli tədqiqat üçün obyekt qismində götürülə bilər.

Dövlətlərin hüquq sahəsində əməkdaşlığı, qanun yaradıcılığı və tətbiqi sahəsində bir-birinin təcrübəsini nəzərə alması zəruridir və qarşılıqlı surətdə zənginləşməyə xidmət

edir. Bu baxımdan, xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyinin öyrənilməsi və müqayisəli təhlili zəruri və əhəmiyyətli bir işdir. Bununla bağlı fransız alimi M.Ansel qeyd etmişdir ki, “hüquqşünasın xarici ölkələrin hüquq təcrübəsini öyrənməsi onun öz ölkəsinin hüququnu daha yaxşı bilməsinə kömək edir və öz ölkəsinin hüququnu mükəmməl bilməklə belə əldə edə bilməyəcəyi ideya və dəlillərlə silahlandırır” [5; s.67]. Bu səbəbdən ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi (icraçının ekstsessi) ilə bağlı Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin cinayət qanunvericiliyinin öyrənilməsi həm elmi, həm də praktiki cəhətdən aktual məsələdir. Belə ki, ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi (icraçının ekstsessi) ilə bağlı araşdırmalarda müqayisəli tədqiqatların aparılmasının, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin cinayət qanunvericiliklərinin öyrənilməsinin, onların qiymətli cəhətlərinin və qüsurlarının aşkar edilməsinin xüsusi əhəmiyyəti vardır. Bunlar aşağıdakılardır:

1) Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin qanunvericiliyində ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi (icraçının ekstsessi) ilə bağlı cinayət məsuliyyətini nəzərdə tutan hüquq normalarının öyrənilməsi tədqiq edilən məsələ ətrafında biliklərin daha da dərinləşdirilməsinə kömək edir;

2) Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsinə (icraçının ekstsessi) görə cinayət məsuliyyəti ilə bağlı normalarının təkmilləşdirilməsi üzrə ən yaxşı hüquqi qərarların qəbul edilməsi və milli qanunvericiliyin sonrakı yeniləşməsi üçün əsas yaradır.

SSRİ-nin dağılması ilə müstəqil dövlətlərə çevrilmiş keçmiş müttəfiq respublikaların hamısı bir-birinə oxşar cinayət məəcəllələri qəbul etdilər. Eyni dərəcədə bütün bunlar özünü ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi (icraçının ekstsessi) ilə bağlı normalara da aiddir.

X.İ.F.Hacıyev haqlı olaraq göstərir ki, “Azərbaycan Respublikasının hüquqşünasları müqayisəli hüquqi tədqiqatlar apararkən əsas diqqəti əvvəllər eyni dövlətin tərkibində olmuş, qanunvericiliyi bizə daha yaxın olan ölkələrin, ilk növbədə isə Rusiya Federasiyasının

qanunvericiliyinə yönəltməlidirlər” [6; s.33].

13 iyun 1996-cı il tarixli Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətin icraçısının ekstsessi” başlıqlı 36-cı maddəsində deyilir ki, “Cinayətin digər iştirakçılarının qəsdı ilə əhatə olunmayan başqa cinayətin törədilməsi, icraçının ekstsessi hesab olunur. İcraçının ekstsessinə görə cinayətin digər iştirakçıları cinayət məsuliyyəti daşıyırlar” [13].

“Cinayətin icraçısının ekstsessi” maddəsi Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətdə iştirakçılıq” sərlövhəli 7-ci fəslində əks olunmuşdur. Analoji norma 18 aprel 2002-ci il tarixli Moldova Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “İcraçının ekstsessi” adlı 48-ci maddəsində [11], 03 iyul 2014-cü il tarixli Qazaxıstan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayət hüquq pozuntusu iştirakçısının ekstsessi” adlanan 30-cu maddəsində [10], 28 oktyabr 2021-ci il tarixli Qırğızıstan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətin icraçısının ekstsessi” sərlövhəli 45-ci maddəsində [8], 21 may 1998-ci il tarixli Tacikistan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətin icraçısının ekstsessi” başlıqlı 38-ci maddəsində [12] və 12 iyun 1997-ci il tarixli Türkmənistan Cinayət Məcəlləsinin “İcraçının ekstsessi” adlı 33-cü maddəsində öz əksini tapmışdır.

Bildirmək istərdik ki, Qırğızıstan Respublikasının qüvvədən düşmüş 22 dekabr 2016-cı il tarixli Cinayət Məcəlləsinin 47-ci maddəsində də “Cinayətin icraçısının ekstsessi” adlanan maddə mövcud idi [7]. Həmin norma Qırğızıstan Respublikasının keçmiş Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətdə iştirakçılıq” sərlövhəli 7-ci fəslində əks olunmuşdu. Hal-hazırda Moldova Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “İcraçının ekstsessi” adlı 48-ci maddəsi həmin Məcəllənin “İştirakçılıq” başlıqlı 4-cü fəslində, Qazaxıstan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayət hüquq pozuntusu iştirakçısının ekstsessi” adlanan 30-cu maddəsi adıçəkilən Məcəllənin “Cinayət hüquq pozuntuları” sərlövhəli 2-ci bölməsində, Qırğızıstan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətin icraçısının ekstsessi” başlıqlı 45-ci maddəsi həmin Məcəllənin “Cinayətdə iştirakçılıq” adlanan 7-ci fəslində, Türkmənistan Cinayət Məcəlləsinin “İcraçının

ekstsessi” adlı 33-cü maddəsi isə adıçəkilən Məcəllənin “Cinayətdə iştirakçılıq” başlıqlı 6-cı fəslində öz əksini tapmışdır.

5 aprel 2001-ci il tarixli Ukrayna Cinayət Məcəlləsində, 9 iyul 1999-cu il tarixli Belarus Respublikası Cinayət Məcəlləsində və 22 sentyabr 1994-cü il tarixli Özbəkistan Respublikası Cinayət Məcəlləsində ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsinə (icraçının ekstsessi) görə xüsusi norma yoxdur. Adıçəkilən dövlətlərin Cinayət Məcəllələrində ümumiyyətlə, “ekstsess” termini işlədilmir. Həmin dövlətlərdə ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsi məsələsi ilə bağlı müddəalar qeyd olunan dövlətlərin Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətdə iştirakçılıq” adlı maddəsində öz əksini tapmışdır. Məsələn, Belarus Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayətdə iştirakçılıq” başlıqlı 26-cı maddəsinin 7-ci hissəsində göstərilir ki, “cinayətin digər iştirakçılarının qəsdı ilə əhatə olunmayan başqa cinayətin törədilməsinə görə cinayətin icraçısı cinayət məsuliyyəti daşıyır, cinayətin digər iştirakçıları isə cinayət məsuliyyəti daşıyırlar” [9].

Göründüyü kimi, Belarus Respublikasının Cinayət Məcəlləsində “ekstsess” termini işlədilməsə də, ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsinə görə yalnız cinayətin icraçısının cinayət məsuliyyəti daşması qeyd olunmuşdur.

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində icraçı tərəfindən razılaşdırılmış ümumi niyyətdən kənara çıxmaqla, yəni cinayətin digər iştirakçılarının qəsdı ilə əhatə olunmayan başqa cinayətin törədilməsi məsələsi bir qayda olaraq cinayətdə iştirakçılıq nəzəriyyəsi çərçivəsində tədqiq edilir. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələr içərisində Rusiya Federasiyası, Azərbaycan, Moldova, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan və Türkmənistan kimi ölkələrin Cinayət Məcəlləsində ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsinə (icraçının ekstsessi) görə xüsusi norma müəyyən olunmuşdur. Amma Ukrayna, Belarus və Özbəkistan Respublikalarının Cinayət Məcəlləsində ümumi niyyətdən kənara çıxan cinayətin törədilməsinə görə xüsusi norma öz əksini tapmamışdır. Yekun olaraq, qeyd edək ki, islam hüquq sisteminin tətbiq edildiyi dövlətlərin Cinayət Məcəllələrində də cinayətin icraçısının ekstsessi termini işlədilmir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32, 33 və 34-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 6 may 2022-ci il tarixli Qərarı
3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 332.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 07 yanvar 2021-ci il tarixli qərarı
4. Cəfərli N.H. Müqayisəli hüquqşünaslıq: Dərs vəsaiti. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 332 s.
5. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права / Отв. ред. В.А. Туманов. Москва: Прогресс, 1981, с. 36-86.
6. Гаджиев Х.И. Толкование норм конституции и закона конституционными судами. Баку: Озан, 2002, 168 с.
7. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 22 декабря 2016 года. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>.
8. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&doc_id2=36675065#activate_doc=2&pos=57;-98&pos2=672;-75.
9. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 года. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414984.
10. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03 июля 2014 года. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=781;-56#pos=781;-56.
11. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 года. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30394923&pos=47;-46#pos=47;-46.
12. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397325.
13. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года.

THE COMMISSION OF A CRIME DEVIATING FROM THE GENERAL

NIGAR GALANDARLI

*General Prosecutor's Office of the Republic of
Azerbaijan Head of the Department of Evaluation of
the Activities of the Prosecutor's Office and Organization
of Professional Training of the Science-Education Center,
junior judicial counselor, Ph.D in law*

SUMMARY

The article highlights that in criminal law theory, different types of excess are distinguished based on the deviation of the perpetrator's activity from the general criminal intent of other participants in terms of quantity and quality indicators. Additionally, the principle of liability for negligence is considered in describing crimes committed by the perpetrator's excess. Then, the commission of a crime deviating from the general intent (perpetrator's excess) is examined in relation to the criminal legislation of countries that are members of the Independent States Union.

As a result, it is concluded that specific provisions have been established in the Criminal Codes of countries that are members of the Independent States Union, such as the Republic of Azerbaijan, the Russian Federation, the Republic of Moldova, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Tajikistan, and Turkmenistan, regarding the commission of crimes deviating from the general intent (perpetrator's excess). Meanwhile, Ukraine, the Republic of Belarus, and the Republic of Uzbekistan have not found corresponding provisions in their Criminal Codes regarding the commission of crimes deviating from the general intent.

GENEL AMAÇDAN SAPAN BİR SUÇUN İŞLENMESİ

NİGAR GALANDARLI

*Azərbaycan Cumhuriyyəti Başsavcılığı Savcılığın
Faaliyyətlərinin Dəyərləndirilməsi və Bilim-Eğitim Mərkəzi
Məsleki Eğitim Organizasyonu Dairesi Başkanı,
adli müşavir, hukuk doktorası*

ÖZET

Makalede belirtiliyor ki, cezanın hukuk teorisinde, failin faaliyetinin diğer katılımcıların genel suç kastından hangi yönde sapmasıyla ilgili olarak, aşırılığın türleri nicelik ve nitelik göstergelerine göre ayrıştırılır. Aynı zamanda, suçun işleyicisinin aşırılığına dayalı işlenen suçların tanımlanmasında ihmal sorumluluk ilkesi dikkate alınır. Sonrasında, genel kasttan saparak işlenen suçun (failin aşırılığı) işlenmesi, Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerin ceza hukuku düzenlemelerine bakılarak incelenir.

Bu sonuçlara göre, Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olan ülkeler arasında Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Moldova, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin Ceza Kanunlarında genel kasttan sapma nedeniyle işlenen suçlar için özel hükümler belirlenmiştir. Aynı zamanda, Ukrayna, Belarus ve Özbekistan Cumhuriyetlerinin Ceza Kanunlarında genel kasttan sapma nedeniyle işlenen suçlar için özel hükümler bulunmamaktadır.